

הרצאה 3

חבורת אוילר (Euler)

הגדרה

שני מספרים שלמים a, b יקראו זרים $\Leftrightarrow (a, b) = 1$.

משפט

$$(m, n) = 1 \Leftrightarrow \exists k_1, k_2 \in \mathbb{Z} : k_1 m + k_2 n = 1$$

הוכחה

הכיוון $\Rightarrow$ נובע ממשפט כללי יותר שהוכחנו

בכיוון $\Leftarrow$ נניח

$$\exists k_1, k_2 \in \mathbb{Z} : k_1 m + k_2 n = 1$$

ונניח $(m, n) = d$

אזי

$$d|m \wedge d|n \Rightarrow d|(k_1 m + k_2 n) \Rightarrow d|1 \Rightarrow d = 1$$

טענה

כל שתי מספרים טבעיים עוקבים זרים זה לזה

הוכחה

$$1(n+1) - 1n = 1 \Rightarrow (n+1, n) = 1$$

מסקנה

יש אינסוף מספרים ראשוניים

נניח בשלילה כי קבוצת המספרים הראשוניים סופית.

נסמן את מכפלת כל הראשוניים האלו ב- n . לפי הטענה הנ"ל, $n+1$ זר ל- n כלומר אין להם מחלקים משותפים גדולים מ-1 לפיכך בפירוק של $n+1$ לגורמים ראשוניים בהכרח יופיעו מספרים ראשוניים אחרים מהרשימה הנ"ל, סתירה.

טענה

איבר $m \in \mathbb{Z}_n$ הוא הפיך לגבי כפל מודולו $\Leftrightarrow (m, n) = 1$

הוכחה

$$(m, n) = 1 \Leftrightarrow \exists k_1, k_2 \in \mathbb{Z} : k_1 m + k_2 n = 1 \Leftrightarrow \exists k_1 \in \mathbb{Z} k_1 m = 1 \pmod n$$

הגדרה

חבורת אוילר היא קבוצת ההפיכים ב- $\mathbb{Z}_n$ לגבי כפל מודולו n

$$U_n := Gr(\mathbb{Z}, * \pmod n)$$

דוגמא

$$\langle 3 \rangle = \{1, 3, 9, 7\} \text{ - צקלית כי } U_{10} = (\{1, 3, 7, 9\}, * \pmod{10})$$

$$U_8 = \{1, 3, 5, 7\} \text{ לא צקלית}$$

תרגיל

חשב את $90^{-1} \pmod{143}$

פתרון

ע"פ אלגוריתם אוקלידס כאשר תחילה נראה כי $(143, 90) = 1$, נשחזר את המקדמים כך ש:

$$143 * 17 - 90 * 24 = 1$$

$$\text{ולכן } 90^{-1} = -27 \pmod{143} = 116 \pmod{143}$$

טענה

$$\begin{cases} a \equiv b \pmod{n} \\ c \equiv d \pmod{n} \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} ac \equiv bd \pmod{n} \\ a + c \equiv (b + d) \pmod{n} \end{cases}$$

הוכחה

$$\exists k_1 \in \mathbb{Z} : a = k_1 n + b$$

$$\exists k_2 \in \mathbb{Z} : c = k_2 n + d$$

כאשר מכפילים מודולו או מחברים מודולו את a, b כל מכפלה של n מצטמצמת.

תרגיל

פתור את המשוואה $3x = 55 \pmod{2000}$

פתרון

$$3 * 667 = 2001 = 1 \pmod{2000}$$

$$\Rightarrow 3 * \underbrace{667 * 55}_x = 55 \pmod{2000}$$

משפט השאריות הסיני CRT

תהא $\{m_1, \dots, m_k\}$ קבוצת מספרים טבעיים הזרים זה לזה.

נסמן את מכפלתם ב-m. בהינתן קבוצה כלשהי של שאריות $\{a_i \pmod{m_i}\}$ קיימת שארית יחידה $x \pmod{m}$

$$\begin{cases} x = a_1 \pmod{m_1} \\ x = a_2 \pmod{m_2} \\ \dots \\ x = a_k \pmod{m_k} \end{cases}$$
 המהווה פתרון למערכת המשוואות

דוגמא

$$\begin{cases} x = 1 \pmod{4} \\ x = 2 \pmod{7} \\ x = 3 \pmod{15} \end{cases}$$
 מצא פתרון למערכת למערכת

הוכחת המשפט

נבנה בסיס של שאריות $\{e_1, \dots, e_k\}$ כך ש

$$\forall i, j : e_i = \delta_{ij} \pmod{m_j} = \begin{cases} 0 & i \neq j \\ 1 & i = j \end{cases}$$

ואז

$$x = a_1 e_1 + \dots + a_k e_k$$

הבנייה של $\{e_k\}$ תעשה בצורה הבאה:

לכל $1 \leq i \leq k$ נגזיר $n_i = \frac{m}{m_i}$. כיוון שכל m_i זרים אחד לשני, נקבל $(n_i, m_i) = 1$, מכאן ש:

$$\exists s_i, r_i \in \mathbb{Z} : s_i n_i + r_i m_i = 1$$

נגדיר $e_i := s_i n_i$ ונקבל $e_i = 1 \pmod{m_i}$

כמו כן לכל $i \neq j$ $m_j | n_i$ ולכן $e_i = 0 \pmod{m_j}$, כדרוש, נניח כי קיים פתרון אחר y

אז מתוך מערכת המשוואות נקבל $\forall i : m_i | (x - y)$

אבל כל $\{m_i\}$ זרים אחד לשני ולכן $m | (x - y)$ ומכאן $x = y \pmod{m}$

הגדרה

תהינה H, K חבורות עם איברים נטרליים e_H, e_K

המכפלה הישרה H -ו- K היא הקבוצה של הזוגות הסדורים

$$H \times K = \{(h, k) : h \in H, k \in K\}$$

$$(h_1, k_1) * (h_2, k_2) = (h_1 h_2, k_1 k_2)$$

$H \times K$ היא חבורה.

דוגמא

$$\mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_3 = \langle (1, 1) \rangle = \{(0, 0), (1, 1), (0, 2), (1, 0), (0, 1), (1, 2)\}$$

הגדרה

העתקה בין מונואידים $\varphi: (G, *) \rightarrow (H, *)$ היא הומומורפיזם אם היא משמרת פעולה

$$\forall a, b \in G : \varphi(ab) = \varphi(a)\varphi(b)$$

- אם φ היא חח"ע אז היא נקראת מונומורפיזם.
- אם φ היא על אז היא נקראת אפימורפיזם.
- אם φ היא חח"ע ועל אז היא נקראת אזומורפיזם.

דוגמאות

1. $\varphi: \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z} \quad x \mapsto 2x$ – מונומורפיזם

2. $\varphi: U_{10} \rightarrow \langle 9 \rangle \quad x \mapsto x^2$ – אפימורפיזם

$$\text{Im}(\varphi) = \{1, 9\} = \langle 9 \rangle$$

3.

$$\varphi: (\mathbb{R}, +) \rightarrow ((0, \infty), *) \quad x \mapsto 2^x$$

$$\varphi(x + y) = 2^{x+y} = \varphi(x)\varphi(y)$$

$$G \cong H$$

טענה

אם $f: G \rightarrow H$ ההומומורפיזם של חבורות אזי

$$f(1_G) = 1_H \quad (1)$$

$$f(x^{-1}) = f(x)^{-1} \quad \text{אם } x \text{ הפיך ב-} G \quad (2)$$

הוכחה

$$f(1_G) = f(1_G 1_G) = f(1_G) f(1_G) \Rightarrow f(1_G) = 1_H \quad (1)$$

$$1_H = f(1_G) = f(xx^{-1}) = f(x) f(x^{-1}) \Rightarrow f(x^{-1}) = f(x)^{-1} \quad (2)$$

מסקנה

בהינתן איזומורפיזם של מונואידים $G \cong H$ נקבל איזומורפיזם של חבורות $Gr(G) \cong Gr(H)$

טענה

אם $(n, m) = 1$ אזי $\mathbb{Z}_{nm} \cong \mathbb{Z}_n \times \mathbb{Z}_m$ וזהו איזומורפיזם של חוגים (לגבי שתי הפעולות).

דוגמא

$$\mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_3 \cong \mathbb{Z}_6$$

הוכחה

נסמן $\varphi: \mathbb{Z}_{nm} \rightarrow \mathbb{Z}_n \times \mathbb{Z}_m$ ע"י:

$$\varphi(x) = (x \bmod n, x \bmod m)$$

$$\varphi(x + y) = ((x + y) \bmod n, (x + y) \bmod m) = (x \bmod n, x \bmod m) + (y \bmod n, y \bmod m)$$

וכנ"ל לגבי כפל.

תכונות החזקה ועל של φ נובעות כעת מהזרות של n, m יחס עם משפט השאריות הסיני, שאומר שלכל 2 שאריות $a_1 \bmod n, a_2 \bmod m$ קיים פתרון x יחיד בתוך $\mathbb{Z}_{nm}$.

הגדרה

לכל מספר טבעי n נגדיר את פונקציית אוילר.

$$\varphi(n) = |U_n|$$

לדוגמא

אם p מספר ראשוני אזי $\varphi(p) = p - 1$

$\varphi(p^k) = ?$ מיהם המספרים $1 \leq m \leq p^k$ שאינם זרים ל- p ?

$$|\{p, 2p, \dots, p^2, 2p^2, \dots, p^k\}| = p^{k-1}$$

$$\varphi(p^k) = p^k - p^{k-1}$$

טענה

אם $(n, m) = 1$ אז $\varphi(nm) = \varphi(n)\varphi(m)$

הוכחה

$$\varphi(nm) = |U_{nm}| = |Gr(\mathbb{Z}_{nm})| = |Gr(\mathbb{Z}_n \times \mathbb{Z}_m)| = |Gr(\mathbb{Z}_n)||Gr(\mathbb{Z}_m)| = \varphi(n)\varphi(m)$$

מסקנה – נוסחה לחישוב פונקציית אוילר

בהינתן פירוק של $n = \prod_{i=1}^k p_i^{\alpha_i}$

$$\varphi(n) = \varphi\left(\prod_{i=1}^k p_i^{\alpha_i}\right) = \prod_{i=1}^k \varphi(p_i^{\alpha_i}) = \prod_{i=1}^k (p_i^{\alpha_i} - p_i^{\alpha_i-1}) = \prod_{i=1}^k \left(p_i^{\alpha_i} \left(1 - \frac{1}{p_i}\right)\right) = n \prod_{i=1}^k \left(1 - \frac{1}{p_i}\right)$$

לדוגמא

$$\varphi(160) = \varphi(2^5 * 5) = 160 \left(1 - \frac{1}{2}\right) \left(1 - \frac{1}{5}\right) = 64$$